

In: *Migrantenstudies*, 2005, jaargang 21, nummer 3, pp. 120-134

Berichtgeving over immigratie en integratie en electorale steun voor anti-immigratiepartijen in Nederland¹

Rens Vliegthart & Hajo G. Boomgaarden*

Introductie

In een groot aantal Europese landen zijn rechts-populistische, anti-immigratiepartijen de afgelopen jaren in staat aanmerkelijke electorale steun te verwerven (Betz, 1994; Fennema, 2005; Merkl & Weinberg, 2003). Maatschappelijke en politieke factoren, die deze electorale successen mogelijk kunnen verklaren, zijn onderwerp van zowel maatschappelijk als wetenschappelijk debat. In dit artikel stellen wij dat een belangrijke factor in veel wetenschappelijke verklaringen voor het succes van deze partijen buiten beschouwing is gelaten, namelijk de invloed van mediaberichtgeving over immigratie- en integratie-onderwerpen (uitzonderingen zijn bijvoorbeeld Walgrave & De Swert, 2004; Mazzoleni, Stewart, & Horsefield, 2003). Studies naar verklaringen voor steun voor anti-immigratiepartijen richten zich meestal of op het individuele niveau van de kiezer (Givens, 2004; Lewis-Beck & Mitchell, 1993; Van der Brug & Fennema, 2003; Van der Brug, Fennema, & Tilly, 2000; Lubbers, Gijsberts & Scheepers, 2002) of op de politieke en sociale omgeving (Betz, 1994; Givens, 2002; Golder, 2003a, 2003b; Ignazi, 2002; Jackman & Volpert, 1996; Lubbers, Gijsberts & Scheepers, 2002). Bij deze politieke en sociale omgeving worden met name economische en sociaal-demografische factoren in beschouwing genomen. In dit artikel worden deze algemeen aanvaarde factoren gebruikt om de steun voor anti-immigratiepartijen te verklaren. Daarnaast voegen wij de inhoud van mediaberichtgeving als contextuele, onafhankelijke variabele toe. We testen ons model aan de hand van gegevens uit Nederland voor de periode 1990-2002. Nederland is een interessante casus, omdat zowel een periode met beperkte steun als een periode met sterk toegenomen steun voor anti-immigratie en rechts-populistische partijen in beschouwing wordt genomen. Gedurende de jaren 90 wisten deze partijen slechts op beperkte schaal successen te boeken, terwijl tijdens de parlementaire verkiezingen van 2002 de Lijst Pim Fortuyn (LPF) een gigantische verkiezingsoverwinning behaalde en in één klap met 26 zetels (van de in het totaal 150) in de Tweede Kamer belandde.

Steun voor anti-immigratie partijen

In dit artikel is de stemvoorkeur voor anti-immigratie en rechts-populistische partijen de afhankelijke variabele. Er wordt gebruik gemaakt van een maandelijkse opinie-peiling van NIPO

onder representatieve steekproeven van de Nederlandse bevolking. We gebruiken het percentage van de Nederlandse bevolking dat op een anti-immigratie of rechts-populistische partij zegt te willen stemmen als op die dag verkiezingen gehouden zouden worden. In onze berekening van dit percentage nemen wij vier partijen mee. Dat zijn de *Centrum Democraten* (CD), de *Centrumpartij '86* (CP'86), *Leefbaar Nederland* (LN) gedurende de periode dat Fortuyn partijleider was en de *Lijst Pim Fortuyn* (LPF) (voor meer informatie over deze partijen zie Lucardie, 1998; Couwenberg, 2004). Hoewel deze partijen aanmerkelijk verschillen met betrekking tot extremiteit van standpunten en attitudes ten opzichte van migranten, blijken kiezers om dezelfde reden op hen te stemmen, namelijk uit ontevredenheid met het beleid ten aanzien van immigranten (Van der Brug, 2003). Volgens Fennema (1997: 498) geldt voor partijen aan de uiterst rechterkant van het politieke spectrum dat 'the general overlap between protest, racist, and extreme-right parties lies – obviously – in the fact that they all attack the government's immigration policy'.

De steun voor anti-immigratiepartijen in Nederland is aan sterke schommelingen onderhevig. Schommelingen in de totale electorale steun voor deze partijen kunnen worden verklaard met behulp van ontwikkelingen op de arbeidsmarkt en veranderende immigratiecijfers. In deze studie tonen wij aan dat naast deze ontwikkelingen ook berichtgeving over immigratie en integratie een significante invloed heeft op de electorale steun. Zoals reeds vermeldt, nemen allochtoonvriendelijke standpunten en beleidsvoornemens een centrale plaats in binnen politieke programma's van anti-immigratiepartijen en zijn deze ook voor hun potentiële kiezers van doorslaggevend belang (Van der Brug, 2003). Onderzoek op het individuele niveau van de kiezer toont aan dat buitenlandersonvriendelijke sentimenten inderdaad de meest belangrijke reden zijn om te stemmen op rechtse partijen (Van der Brug, Fennema, & Tillie, 2000). Hoewel het uitermate interessant en relevant is om vast te stellen hoe mediaberichtgeving over thema's als immigratie en integratie precies doorwerkt bij deze individuele kiezers, zijn wij hier geïnteresseerd in de geaggregeerde electorale steun voor anti-immigratiepartijen en hoe een algemene 'informatie-omgeving' gereflecteerd in media-berichtgeving al dan niet gunstig uit kan pakken voor deze partijen. In navolging van Walgrave en De Swert (2004) zijn wij in het bijzonder geïnteresseerd in de intensiteit van berichtgeving over immigratie en integratie.

Theoretische assumpties

De rol van de media wordt regelmatig genoemd wanneer men probeert de successen van anti-immigratiepartijen te verklaren (bijvoorbeeld Kitschelt 1995; Knigge 1998). Nadruk ligt hierbij vooral op de mediërende rol, die media kunnen hebben, door het berichten over allerlei sociaal-economische en politieke ontwikkelingen. Hier richten wij ons niet op de mediërende rol van mediaberichtgeving, maar vragen wij ons af of deze berichtgeving ook, gecontroleerd voor allerlei

sociaal-economische ontwikkelingen, een eigen onafhankelijke invloed uitoefent. De agenda-setting theorie, gecombineerd met de issue-voting hypothese kan hierbij een goed theoretisch handvat bieden.

De agenda-setting theorie gaat ervan uit dat de aandacht voor bepaalde thema's in de massamedia het belang beïnvloedt dat de bevolking aan dit thema toekent (McCombs & Shaw, 1972). Nieuwsconsumenten nemen deze media-aandacht, bewust of onbewust, mee in hun bepaling van de rangorde van het belang van thema's en aan deze thema's gerelateerde problemen. Uit de agenda-setting theorie vloeit de aanname voort dat relatief veel media-aandacht voor immigratie en integratie ertoe leidt dat het publiek deze thema's en de daaraan gerelateerde problemen belangrijker zal vinden. Simpel gezegd betekent dit: hoe meer berichtgeving over immigratie en integratie, hoe meer het publiek zich bewust is van aan immigratie en integratie gerelateerde gepercipieerde problemen. Hierbij gaat het niet zozeer om de toon en inhoud van het nieuws, maar om de hoeveelheid en intensiteit van de berichtgeving. Gecombineerd met de 'issue-voting' hypothese leidt deze aanname tot een model, dat de invloed van media-berichtgeving op stemvoorkeuren verklaart (zie hiervoor ook Walgrave & De Swert, 2004).

Bij de issue-voting hypothese speelt de idee van het bezit van thema's door politieke partijen een cruciale rol. De hypothese gaat ervan uit dat verschillende partijen op basis van hun partijprogramma en in het verleden behaalde politieke successen min of meer exclusieve, themaspecifieke competenties voor probleemoplossingen door het electoraat worden toegekend (Budge & Farlie, 1983; Petrocik, 1996; Petrocik, Benoit & Hansen, 2002; Selb, 2003). Voor anti-immigratie en populistische partijen liggen deze competenties vooral op het gebied van immigratie- en integratievraagstukken. Wanneer de media-aandacht voor juist deze thema's relatief groot is, zal dat het probleembewustzijn voor deze thema's onder het electoraat vergroten (zie ook Karapin, 2002). Dit leidt dan tot een grotere kans dat kiezers hun voorkeur voor anti-immigratie partijen uitspreken, omdat zij geloven dat deze partijen beschikken over goede oplossingen voor de problemen op het gebied van immigratie en integratie. Hieruit vloeit de verwachting voort dat de themaselectie door media een invloed zal hebben op de stemvoorkeuren voor anti-immigratiepartijen. Wij verwachten dat schommelingen in het percentage kiezers dat een stemvoorkeur uitspreekt voor één van deze partijen gedeeltelijk teruggevoerd kunnen worden op media-berichtgeving.

De toepassing van het bovenstaande theoretische raamwerk op rechtse partijen wordt door Walgrave en De Swert (2004) uitgebreid beschreven en voor het Vlaams Blok in België getoetst. Onze analyse bouwt voort op dit model en probeert zo bij te dragen aan de toepasbaarheid en generaliseerbaarheid van dit model. Walgrave en De Swert stelden de relatie tussen mediaberichtgeving en steun voor anti-immigratiepartijen bi-variaat vast. Het is echter zeer goed

voorstelbaar dat ook andere ontwikkelingen, hetzij buiten de media-berichtgeving om, hetzij gemedieerd door mediaberichtgeving, invloed uitoefenen op de hoeveelheid steun voor deze partijen en mediaberichtgeving an sich geen invloed uitoefent. Om dit vast te kunnen stellen controleren wij in ons tijdreeksmodel voor een aantal sociaal-economische ontwikkelingen.

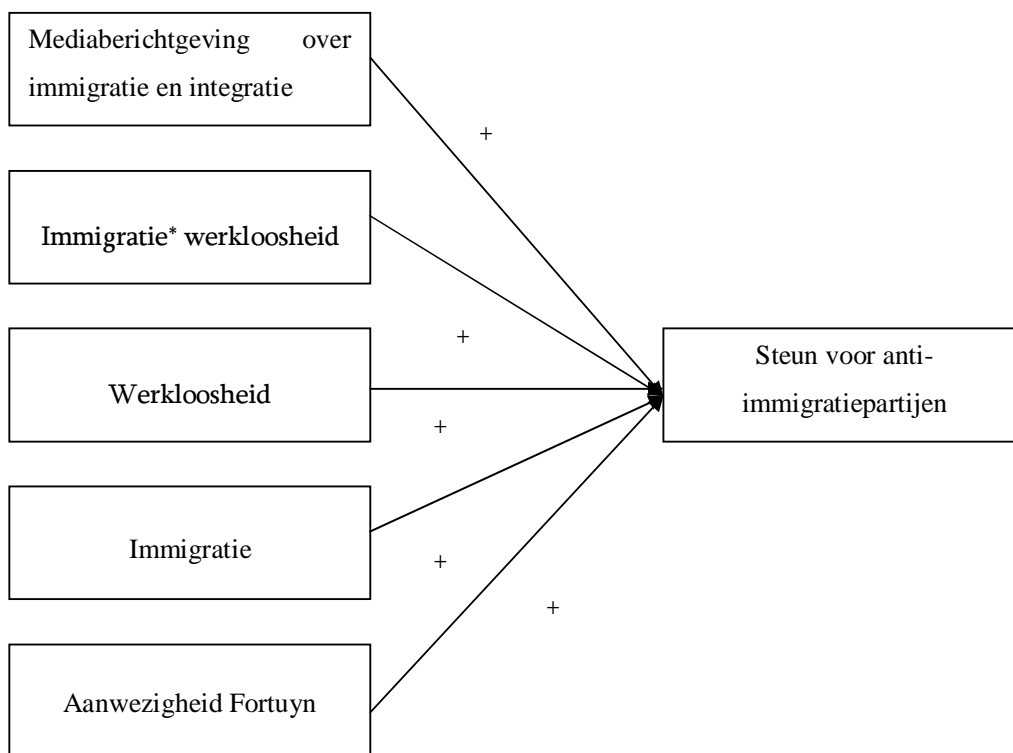
Regelmatig wordt ervan uitgegaan dat ontwikkelingen op de arbeidsmarkt een grote invloed uitoefenen op de steun voor rechtse partijen (Anderson, 1996; Jackman & Volpert, 1996). Aangenomen wordt dat instroom van immigranten als een bedreiging voor de eigen arbeidsplaats en de nationale arbeidsmarkt wordt gezien. In lijn met de ethnische competitie hypothese worden 'nieuwe' groepen die zich op de arbeidsmarkt begeven als bedreigende buitenstaanders gepercipieerd (Bobo & Hutchings, 1996). Op individueel niveau is vastgesteld dat burgers met slechte arbeidsmarktperspectieven ertoe neigen anti-immigratiepartijen te steunen (Lewis-Beck & Mitchel, 1993; Van der Brug, Fennema & Tillie, 2000). Op geaggregeerd niveau wordt ervan uitgegaan dat een slecht arbeidsmarktklimaat, weerspiegelt door een hoge werkloosheid, tot een grotere steun voor anti-immigratiepartijen leidt. In recent onderzoek wordt deze assumptie echter zelden empirisch bewezen. Gevonden wordt dat hoge werkloosheid slechts bijdraagt aan de steun voor rechtse partijen als de immigratie van buitenlanders relatief gezien hoog is (Golder 2003a, 2003b). Daarom wordt in de navolgende analyse niet alleen de invloed van werkloosheidscijfers meegenomen, maar ook het interactie-effect van werkloosheidscijfers en immigratiecijfers.

Het feitelijk aantal immigranten wordt vaak gebruikt om electorale resultaten van anti-immigratiepartijen te verklaren (Givens, 2002; Golder, 2003a; Lubbers, Gijsberts & Scheepers, 2002). Op individueel niveau bestaat er echter onduidelijkheid over wat de richting van het effect van veel immigratie is. Enerzijds wordt in de 'contact-hypothese' gesteld dat toegenomen contact met immigranten tot een vermindering van buitenlandersonvriendelijke attitudes zal leiden (Allport, 1954; Ray, 1983; Forbes, 1997) en derhalve tot minder steun voor anti-immigratiepartijen. Anderzijds gaat men ervan uit dat toenemende immigratie er toe kan leiden dat buitenlanders in sterkere mate als een bedreiging van sociale, culturele en economische zekerheid van de autochtone bevolking worden ervaren (Sniderman, Haagendoorn & Piazza, 2004). Dit kan dan weer leiden tot een toename van de steun voor anti-immigratiepartijen. Niettemin gaat de literatuur gericht op het geaggregeerde niveau over het algemeen van een positieve invloed van immigratie op steun voor anti-immigratiepartijen uit.

Ten slotte worden in de literatuur naast social-economische factoren ook partij-specifieke factoren aangevoerd, die een mogelijke verklaring voor het succes kunnen vormen. Vooral de partijleider en zijn of haar kwaliteiten spelen hierbij een belangrijke rol (Lubbers, Gijsberts & Scheepers, 2002). In het algemeen wordt in verkiezingsonderzoek een invloed van personalisering en charisma op individuele electorale voorkeuren gevonden (Aarts, 1998; Kaase, 1994; Madsen &

Snow, 1991). Relatief snel na de moord op Fortuyn werd duidelijk hoe belangrijk zijn persoonlijkheid voor de interne samenhang van de LPF en het beeld naar buiten toe was. Het belang van Fortuyn blijkt zeer duidelijk uit een analyse van de media-berichterijding in kranten en televisiejournaals gedurende de verkiezingscampagne van 2002: de persoon Fortuyn krijgt maar liefst 24 procent van alle aandacht voor nationale politici (Kleinnijenhuis, Oegema, De Ridder, Van Hoof & Vliegthart, 2003). In onze studie worden derhalve zowel zijn intrede in de politiek als de moord op hem als variabelen meegenomen.

Figuur 1. Conceptueel model

Figuur 1 geeft ons conceptueel model weer. De bovenstaande theoretische aannamen leiden tot de volgende hypothesen:

(H1) De hoeveelheid media-berichterijding over immigratie en integratie heeft een positieve invloed op de electorale steun voor anti-immigratiepartijen.

(H2) De interactie van werkloosheid en immigratie heeft een positieve invloed op de electorale steun voor anti-immigratiepartijen. Een hoge werkloosheid gecombineerd met hoge immigratiecijfers zorgt voor meer steun voor anti-immigratiepartijen.

(H3) De hoogte van de werkloosheid heeft een positieve invloed op de electorale steun voor anti-immigratiepartijen.

(H4) De hoogte van de immigratiecijfers heeft een positieve invloed op de electorale steun anti-immigratiepartijen.

(H5) De intrede van Fortuyn in de politiek had een positieve invloed op de electorale steun voor anti-immigrantenpartijen, terwijl zijn moord een negatieve invloed had.

Data en analysemethode

De hypothesen worden met behulp van een tijdreeksanalyse over een periode van dertien jaar (1990-2002) getoetst. De gebruikte data zijn afkomstig van verschillende bronnen. De electorale steun voor anti-immigratiepartijen is afkomstig van opinie-onderzoeksbureau TNS-NIPO. Dit bureau heeft op (minstens) maandelijkse basis een representatief opinie-onderzoek naar de stemvoorkeuren van de Nederlandse bevolking uitgevoerd. Hierbij worden de maandelijkse percentages stemvoorkeuren voor eerdergenoemde partijen (CD, CP 86, LN met Fortuyn als partijleider en LPF) bij elkaar opgeteld. De maandelijkse, seizoens-gecorrigeerde percentage werklozen onder de Nederlandse beroepsbevolking en de maandelijkse totale immigratiecijfers zijn afkomstig van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). Mediaberichtgeving wordt door middel van een automatische (computergestuurde) inhoudsanalyse geanalyseerd. De vijf grote landelijke dagbladen (Algemeen Dagblad, De Telegraaf, De Volkskrant, NRC Handelsblad en Trouw) zijn voor de onderzoeksperiode grotendeels digitaal beschikbaar. Voor de perioden waarin een bepaalde krant niet beschikbaar is, is een weging toegepast. Per krant wordt middels (combinaties van) steekwoorden per tijdsperiode (maand) vastgesteld hoeveel aandacht er is voor de thema's immigratie en integratie.² Hoewel wij ons zeer wel bewust zijn van de beperkingen van het gebruik van automatische inhoudsanalyse, zoals bijvoorbeeld door Althaus, Edy & Phalen (2001) beschreven, blijkt uit voorgaand onderzoek dat deze methode zeer geschikt is om de zichtbaarheid van bepaalde onderwerpen in de media vast te stellen (Johnston, 2002). Hierbij zij nogmaals opgemerkt dat wij ons hier niet richten op de teneur van de media-berichtgeving.

Voor het vaststellen van de invloed van de verschillende onafhankelijke variabelen maken we gebruik van de ARIMA-methode, ontwikkeld door Box en Jenkins (voor een goed overzicht, zie Enders, 2002). Deze methode gaat ervan uit dat het verloop van een variabele door de tijd heen allereerst verklaard dient te worden door het eigen verleden (in termen van autoregressieve coëfficiënten en doorwerkende fouttermen: 'moving averages'), waarna de invloed van de verschillende onafhankelijke variabelen vastgesteld kan worden. De effecten van deze onafhankelijke variabelen dienen, om zeker te zijn van de richting van de causaliteit, op te treden met een vertraging van één of meerdere maanden.³ De methode staat het ook toe om de verklaringskracht van verschillende modellen te vergelijken, middels de 'Residual Means Square'

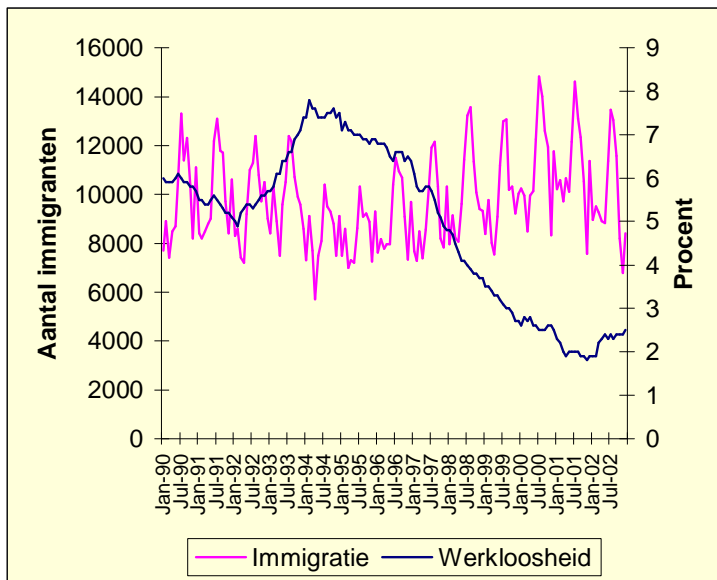
(RMS), alsook de passendheid van de verschillende modellen (waarbij gecontroleerd wordt voor het aantal opgenomen onafhankelijke variabelen) middels het Akaike Info Criterion (AIC).

Resultaten

Voordat we aandacht besteden aan ons effectmodel, kijken we eerst naar de ontwikkeling van de verschillende variabelen door de tijd heen. Figuur 2 laat het maandelijks verloop van de werkloosheid en van de immigratie gedurende onze onderzoeksperiode zien.

Begin jaren 90 is het immigratiecijfer relatief hoog, maar dit neemt tot 1994 flink af. Tussen 1995 en 2000 is er wederom een stijging van het aantal immigranten - door de grote instroom van vluchtelingen -, voordat het aantal tot en met het einde van 2002 stevig afneemt. Het werkloosheidspercentage neemt van rond de 6 procent in 1990 af tot 5 procent twee jaar later. Tussen 1992 en 1994 stijgt de werkloosheid weer tot bijna 8 procent. Van 1994 tot en met 2000 is een bijna constante afname waar te nemen tot een percentage van rond de 2 procent. Vanaf eind 2000 is er – als gevolg van de verslechterde conjunctuur - weer een lichte opwaartse trend zichtbaar.

Figuur 2: Immigratie en Werkloosheid in Nederland, 1990-2002.

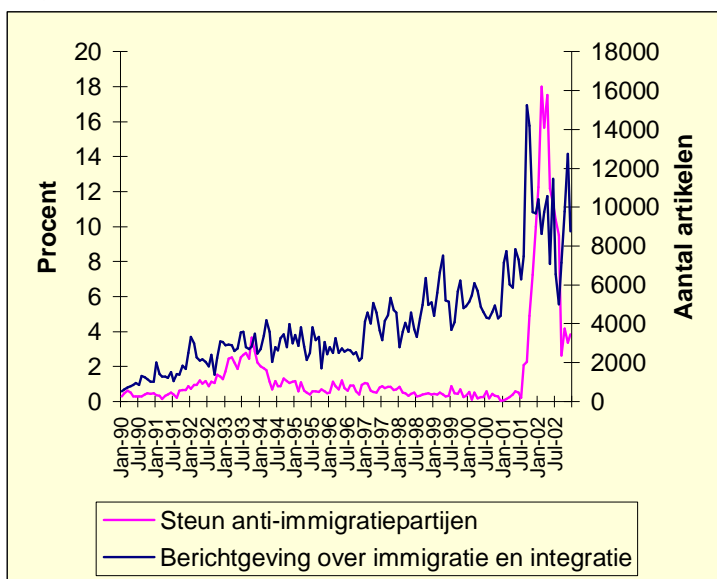

Afgebeeld zijn de ontwikkelingen in het totale immigratiecijfer en seizoensgecorrigeerde werkloosheidscijfers gebaseerd op maandelijkse cijfers. Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), Voorburg/Heerlen

Figuur 2 laat zowel de ontwikkeling van de aandacht voor de thema's immigratie en integratie in de Nederlandse kranten zien als de procentuele electorale steun voor anti-immigratiepartijen. In 1990 wordt er relatief weinig bericht over immigratie en integratie en deze relatief geringe aandacht houdt aan tot rond 1996. Vanaf dan is een sterkere toename waar te nemen, waarbij in 2001 en 2002 absolute recordhoogtes bereikt worden. Aan het einde van onze

onderzoekperiode neemt de aandacht iets af, maar blijft op relatief hoog niveau. Anti-immigratiepartijen spelen in de jaren 90 slechts een ondergeschikte rol in de Nederlandse politiek, in ieder geval wat betreft het aantal kiezers dat zij aan zich weten te binden. Alleen voor en tijdens de parlementaire verkiezingen van 1994 weten de Centrum Democraten enige electorale steun te verwerven. Vanaf 1994 neemt de steun voor deze partijen af tot bijna nul aan het begin van 2001. Met de komst van Pim Fortuyn in de politieke arena neemt de steun voor anti-immigratiepartijen spectaculair toe. Aan het begin van 2002 geeft 18 procent van het electoraat aan op de LPF te willen stemmen. Na de moord op Fortuyn en de verkiezingen in mei, waarbij de LPF 26 van de 150 kamerzetels weet te bemachtigen, neemt de steun flink af tot rond de 4 procent aan het einde van 2002. We komen nu bij de vraag in welke mate de steun voor anti-immigratiepartijen kan worden verklaard met de eerder besproken variabelen.

Figuur 3: Electorale steun voor anti-immigratiepartijen en mediaberichtgeving over immigratie en integratie in Nederland, 1990-2002.

Afgebeeld zijn de maandelijkse geaggregeerde waarden van stemvoorkeuren voor CD, CP, LN (gedurende Fortuyn's lijsttrekkerschap) en LPF in representatieve steekproeven gehouden door TNS-NIPO, Amsterdam en maandelijkse aandachtsscores voor de thema's immigratie en integratie in het Algemeen Dagblad, de Telegraaf, de Volkskrant, NRC Handelsblad en Trouw.

Een Box-Jenkins analyse kan slechts worden uitgevoerd als de variabelen die betrokken worden in de analyse 'stationair' zijn, wat betekent dat het gemiddelde en de variantie niet afhankelijk zijn van het tijdstip van meting. Zoals boven beschreven zijn in alle variabelen flinke schommelingen vast te stellen. Door het logaritme van de variabelen te nemen en de verschilcores te nemen wordt deze stationariteit bereikt.⁴ De berekening van autocorrelatie en partiële autocorrelatie functies van de getransformeerde afhankelijke variabele (steun voor anti-immigratiepartijen) duidt op een

moving average met een vertraging van één maand. De coëfficiënt van deze *moving average* is inderdaad significant in een univariaat (0,1,1)-ARIMA-model (zie model A in tabel 1). De statistische berekeningen duiden op afwezigheid van autocorrelatie in de residuen (Ljung-Box Q voor 20 tijdspunten), waardoor onbetrouwbare schattingen van onze parameters wordt voorkomen. Verder is er sprake van stationariteit (Dickey-Fuller test).

Tabel 1: Invloed van immigratie, werkloosheid, Fortuyn en berichtgeving over immigratie en integratie op electorale steun voor anti-immigratiepartijen

1	Model 1A		Model 1B		Model 1C		Model 1D	
	Coefficient	t-waarde	Coefficient	t-waarde	Coefficient	t-waarde	Coefficient	t-waarde
Moving Average ($t-1$)	-0.37***	-4.93	-0.46***	-5.98	-0.37***	-4.35	-0.37***	-4.42
Intrede Fortuyn	†		1.18***	2.41	0.76*	1.53	0.71*	1.42
Dood Fortuyn ($t-4$)	†		-1.18**	-2.56	-1.16**	-2.47	-1.19**	-2.57
Immigratie ($t-1$)	†		†		0.50**	1.95	0.58**	2.23
	†		†		-3.59***	-3.03	-3.59***	-3.03
Werkloosheid ($t-2$)	†		†		0.33***	2.44	0.31**	2.28
Immigratie* Werkloosheid ($t-7$)	†		†		†		0.31**	1.73
Berichtgeving ($t-3$)								
	43.81		40.06		34.65		33.93	
RMS	-1.217		-1.262		-1.363		-1.371	
Akaike Info Criterion (N=147)	18.50		18.21		19.28		18.40	
Ljung-Box Q (df=20)	155		151		147		147	

N

* $p < 0.10$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.01$ (éénzijdig); † Variabele niet in het model opgenomen.

De invloed van Fortuyn wordt getoetst met behulp van twee dummy-variabelen (model B in tabel 1). Statistische analyse laat zien dat de variabelen voor de intrede van Fortuyn als ook de moord op

Fortuyn beiden een permanent effect hebben. De intrede van Fortuyn in de nationale politiek (november 2001 als lijsttrekker van Leefbaar Nederland) heeft een stijging van 225% in de steun voor anti-immigratiepartijen tot gevolg, terwijl de moord op Fortuyn in ons model leidt tot een daling van 69% in de steun voor anti-immigratiepartijen. Dit laatste effect treedt echter pas op na vier maanden en lijkt dus niet uitsluitend direct door de moord op Fortuyn verklaard te kunnen worden. Een directe reden voor de daling in electorale steun zouden de interne strubbelingen binnen de LPF kunnen zijn. Of dit daadwerkelijk terug te voeren is tot de afwezigheid van Fortuyn als politiek leider binnen deze partij is een vraag die wij hier niet kunnen beantwoorden. De beide dummy-variabelen hebben een statistisch significante invloed op de afhankelijke variabelen en de verklaringskracht van het model verbetert ten opzichte van het univariate model (dalende RMS-waarde) en ook de passendheid verbetert (lagere AIC-waarde). Deze resultaten bevestigen onze hypothese 5, met inachtneming van de opmerking dat de daling van steun voor anti-immigrantenpartijen aan het einde van 2002 niet met zekerheid aan het wegvallen van Fortuyn toegeschreven kan worden.

In de volgende stap van onze analyse voegen wij immigratiecijfers, werkloosheidscijfers en de interactie tussen immigratie en werkloosheid als onafhankelijke variabelen aan ons model toe (model C in tabel 1). Analyse van de kruiscorrelatie van de residuen (CCF-functie) van deze variabelen met de afhankelijke variabelen lijken te duiden op significante effecten van alle drie de onafhankelijke variabelen. Immigratie heeft een invloed met een vertraging van 1 maand, de werkloosheidscijfers met een vertraging van 3 maanden en de interactie-term met een relatief lange vertraging van 7 maanden. De hypothesen kunnen echter slechts gedeeltelijk worden aangenomen. Onze vierde hypothese wordt door de data inderdaad bevestigd: hogere immigratiecijfers leiden tot een verhoging van de steun voor anti-immigratiepartijen. De resultaten zijn dus in lijn met de gedachte dat een grotere instroom van immigranten als bedreigend wordt ervaren. Ook hypothese 3 wordt bevestigd: een combinatie van hoge instroom van immigranten en hoge werkloosheid leidt tot een grotere steun voor anti-immigratiepartijen. Dit effect heeft echter wel een lange tijd nodig voordat het daadwerkelijk optreedt (7 maanden). Dit is niet onlogisch gezien de complexe aard van bovengenoemd interactie-effect, wat er toe kan leiden dat het enige tijd duurt voordat een situatie van gecombineerde hoge immigratiecijfers en hoge werkloosheid tot het electoraat doordringt. Voor hypothese 2 wordt echter geen bewijs gevonden: een hogere werkloosheid heeft, tegen de verwachting, een negatief effect op de steun voor anti-immigratiepartijen. Knigge (1998) verklaart deze beweging met het idee dat in economische slechte tijden kiezers zich tot de gevestigde partijen zullen keren, omdat deze een betere reputatie hebben op het gebied van economische beleid. Anti-immigratiepartijen zijn geen eigenaren van het economisch issue en besteden daar relatief weinig aandacht aan. De toegevoegde variabelen in model C verhogen de verklaringskracht

(dalende RMS-waarde) en ook de passendheid is beter dan bij de voorgaande modellen (dalende AIC-waarde).

In ons laatste model (model D in tabel 1) is ten slotte ook de aandacht voor immigratie en integratie in de media opgenomen. Analyse van kruiscorrelaties van de residuen (CCF) duidt op een significant effect met een vertraging van drie maanden. Dit effect blijkt inderdaad significant en conform onze hypothese 1. Wederom dalen de RMS-waarde en de AIC-waarde, wat duidt op grotere verklaringskracht en passendheid van dit model ten opzichte van de modellen A tot en met C. Derhalve blijkt media-berichterijving, zelfs als we de effecten van allerlei sociaal-economische variabelen in beschouwing nemen, een eigen en onafhankelijke invloed te hebben op de steun voor anti-immigratiepartijen. Hiermee bevestigt de empirische analyse onze verwachting over het belang van mediaberichterijving in de verklaring voor de steun voor anti-immigratiepartijen.

Conclusie en discussie

Het doel van dit artikel was om vast te stellen of berichterijving over immigratie en integratie invloed uitoefent op de publieke steun voor anti-immigratiepartijen, ook als er veelgebruikte, sociaal-economische verklaringen in beschouwing worden genomen. Aangetoond is dat mediaberichterijving een belangrijke factor is wanneer men steun voor anti-immigratiepartijen wil verklaren. In navolging van Walgrave en De Swert (2004) verwachtten wij dat een grote hoeveelheid berichterijving over de thema's immigratie en integratie tot een hogere electorale steun voor anti-immigratiepartijen zou leiden. Deze assumptie wordt door onze empirische bevindingen bevestigd: de hoeveelheid berichterijving heeft een significante en positieve invloed op steun voor anti-immigratiepartijen. De invloed treedt op met een vertraging van drie maanden, wat overeenkomt met wat in eerder 'agenda-setting' onderzoek is gevonden. Hierbij wordt ervan uitgegaan dat het agenda-setting effect met een vertraging van een paar weken tot enkele maanden optreedt (Dearing & Rogers, 1996; Rössler, 1997). Opgemerkt moet worden dat wij in onze analyse slechts de *intensiteit* en niet de *teneur* van de berichterijving in beschouwing hebben genomen. Omdat wij in onze theoretische aannamen uitgegaan zijn van agenda-setting effecten, hebben wij ons beperkt tot de zichtbaarheid van issues. Het is echter wel wenselijk dat in de toekomst diepgravendere media-analyses worden uitgevoerd, waarbij ook met de teneur van berichterijving over immigratie en immigranten rekening wordt gehouden. Een combinatie met analyses op het individuele niveau van de kiezer zou een inzichtrijke aanvulling voor de huidige analyse kunnen vormen, omdat deze de vragen naar beweegredenen van individuele kiezers beter zouden kunnen beantwoorden dan de door ons uitgevoerde analyse.

Om overtuigende uitspraken over de werking van mediaberichterijving te kunnen doen is in deze studie, in tegenstelling tot bijvoorbeeld in de studie van Walgrave en De Swert (2004), voor

een aantal sociaal-economische indicatoren gecontroleerd. Hoge immigratiecijfers hadden, zoals verwacht, een significante en positieve invloed op de electorale steun voor anti-immigratiepartijen. Ook de interactie tussen immigratie en werkloosheid heeft een significante en positieve invloed. Een hoog immigratiecijfer in combinatie met een hoge werkloosheid leidt tot een vergroting van de steun voor anti-immigratiepartijen. Hoewel dit effect optreedt na een lange periode van 7 maanden doet de complexe aard van de interactie vermoeden, dat het hierbij toch om een daadwerkelijke invloedsrelatie gaat.

De invloed van werkloosheidscijfers blijkt significant, maar tegen de verwachting in negatief. Dit leidt tot de conclusie dat hoge werkloosheid an sich niet de oorzaak kan zijn van toename van de steun voor anti-immigratiepartijen. De gevonden negatieve relatie tussen werkloosheid en steun voor anti-immigratiepartijen is in meer recente literatuur over dit thema vaker terug te vinden. Knigge (1998) verklaart dit met behulp van het idee van een rationeel kiezerspubliek. De rationele kiezer heeft de neiging om in economisch slechte tijden zijn heil te zoeken bij gevestigde partijen, die een solide programma en veel ervaring met betrekking tot economische politiek hebben. Golder (2003b) voegt hieraan toe dat theoretische aannamen over door economie gestuurde politieke verhoudingen geen reden is om te verwachten dat kiezers zich bij hogere werkloosheid aan zullen sluiten bij meer extreem-rechtse partijen (zie ook Givens 2002).

De aanwezigheid van Fortuyn in de politieke arena heeft inderdaad, zoals verwacht de populariteit van anti-immigratiepartijen aanmerkelijk doen toenemen. Terwijl de intrede van Fortuyn in de politieke arena een positief effect had, is er na de moord op Fortuyn een teruggang in de steun voor deze partijen opgetreden. Dit laatste zou er zeer goed op kunnen duiden dat het wegvallen van de 'leider' Fortuyn en het ontbreken van een duidelijk politiek leider van de LPF na zijn dood tot een terugloop van de steun voor deze partij heeft geleid.

De empirische bevindingen van onze studie zijn, ondanks eerdergenoemde beperkingen, relatief robuust. Ten eerste is gebruikt gemaakt van complete tijdreeksen over een periode van 13 jaar, wat een overtuigende empirische analyse met behulp van een Box-Jenkins ARIMA-model mogelijk maakte. Ten tweede hebben we gebruik gemaakt van een aantal controlevariabelen, waardoor ervan uitgegaan kan worden dat de media-berichterijding niet alleen sociaal-economische ontwikkelingen weerspiegelt, maar een eigen, onafhankelijke invloed heeft. Ten slotte kan ervan uitgegaan worden dat ook het gebruik van één afhankelijke variabele om de steun voor verschillende anti-immigratiepartijen te duiden gerechtvaardigd is. Een mogelijk kritiekpunt op het onderzoek zou kunnen zijn dat bij de verschillende partijen en dan vooral bij de LPF andere mechanismen een rol spelen en dat daardoor uitkomsten vertekend worden. Een analyse voor de periode 1990 tot juni 2001, dus zonder LN en LPF in beschouwing te nemen, levert echter

nagenoeg dezelfde uitkomsten op.⁵ Geconcludeerd kan worden dat voor toekomstig onderzoek naar steun voor anti-immigratiepartijen de inhoud van mediaberichtgeving een belangrijke factor is om in beschouwing te nemen.

Literatuur

- Aarts, K. (2001). The impact of leaders on electoral choice in the Netherlands – Revisited. *Acta Politica* 36(1), 380-401.
- Allport, G.W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge, MA: Addison-Wesley Publishing.
- Althaus, S.L., Edy, J.A. & Phalen, P.A. (2001). Using substitutes for full-text news stories in content analysis: Which text is best? *American Journal of Political Science* 45(3), 707-724.
- Anderson, C.J. (1996). Economics, politics, and foreigners: Populist party support in Denmark and Norway. *Electoral Studies* 15(4), 497-511.
- Betz, H-G. (1994). *Radical right-wing populism in Western Europe*. London: MacMillan Press.
- Bobo, L. & Hutchings, V. L. (1996). Perceptions of racial group competition: Extending Blumer's theory of group position to a multiracial social context. *American Sociological Review*, 61(4), 951-972.
- Budge, I. & Farlie D.J. (1983). *Explaining and predicting elections. Effects and party strategies in twenty-three Democracies*. London: George, Allen and Urwin.
- Couwenberg, S.W. (2004). *Opstand der burgers. De Fortuyn revolve en het demasqué van de oude politiek*. Budel: Damon.
- Dearing, J.W. & Rogers, E.M. (1996). *Agenda-setting*. London: Sage.
- Enders, W. (2002). *Applied econometric time series. 2nd edition*. Hoboken NJ: Wiley.
- Fennema, M. (1997). Some conceptual issues and problems in the comparison of anti-immigration parties in Western Europe. *Party Politics* 3, 473-492.
- Fennema, M. (2005). Populist parties of the right. In J. Rydgren (Red.), *Movements of exclusion: Radical Right-Wing Populism in the Western World* (pp. 1-24). Hauppauge, NY: Nova Science.
- Forbes, H. D. (1997). *Ethnic conflict: Commerce, culture, and the contact hypothesis*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Givens, T.E. (2002). The role of socioeconomic variables in the success of radical right parties. In M. Schain, A. Zolberg, & P. Hossay (Red.), *Shadows over Europe: The development and impact of the extreme right in Western Europe* (pp. 137-158). New York: Palgrave MacMillan.
- Givens, T.E. (2004). The radical right gender gap. *Comparative Political Studies* 37(1), 30-54.
- Golder, M. (2003a). Explaining variation in the success of extreme right parties in Western Europe. *Comparative Political Studies* 36(4), 432-466.
- Golder, M. (2003b). Electoral institutions, unemployment and extreme right parties: A correction. *British Journal of Political Science* 33(3), 525-534.
- Ignazi, P. (2002). The extreme right: Defining the object and assessing the cause. In M. Schain, A. Zolberg, & P. Hossay (Red.), *Shadows over Europe: The development and impact of the extreme right in Western Europe* (pp. 21-37). New York: Palgrave MacMillan.
- Jackman, R.W. & Volpert, K. (1996). Conditions favouring parties of the extreme right in Western Europe. *British Journal of Political Science* 26(4), 501-521.
- Johnston, H. (2002). Verification and proof in frame and discourse analysis. In B. Klandermans & S. Staggenborg (Red.), *Methods of social movement research* (pp. 146-172). Minneapolis: University of Minnesota Press.

- Kaase, M. (1994). Is there personalization in politics? Candidates and voting behaviour in Germany. *International Political Science Review* 15, 211-230.
- Karapin, R.S. (2002). Far right parties and the construction of immigration issues in Germany. In M. Schain, A. Zolberg, & P. Hossay (Red.), *Shadows over Europe: The development and impact of the extreme right in Western Europe* (pp. 187-219). New York: Palgrave MacMillan.
- Kitschelt, H. (1995). *The radical right in Western Europe*. Michigan: The University of Michigan Press.
- Kleinnijenhuis, J., Oegema, D., De Ridder, J.A., Van Hoof, A.M.J. & Vliegthart, R. (2003). *Puinhopen in het nieuws. De rol van de media bij de Tweede Kamerverkiezingen 2002*. Alphen aan de Rijn: Kluwer.
- Knigge, P. (1998). The ecological correlates of right-wing extremism in Western Europe. *European Journal of Political Research* 34(2), 249-279.
- Lewis-Beck, M. S. & Mitchell, G.E. (1993). French electoral theory: The National Front test. *Electoral Studies* 12(2), 1121-1127.
- Lubbers, M., Gijsberts, M. & Scheepers, P. (2002). Extreme right-wing voting in Western Europe. *European Journal of Political Research* 41(3), 345-378.
- Lucardie, Paul. 1998. "The Netherlands: The extremist center parties." In H-G. Betz & S. Immerfall (Red.), *The new politics of the right. Neo-populist parties and movements in established Western democracies* (pp. 111-124). New York: St. Martin's Press.
- Madsen, D. & Snow, P. (1991). *The charismatic bond: Political behavior in time of crisis*. Cambridge: Harvard University Press.
- Mazzoleni, G., Stewart, J. & Horsfield, B. (2003). *The media and neo-populism: A contemporary comparative analysis*. Westport, CC: Praeger.
- McCombs, M. & Shaw, D.L. (1972). The agenda-setting function of mass media. *Public Opinion Quarterly* 36(2), 176-187.
- Merkel, P.H. & Weinberg, L. (2003). *Right-wing extremism in the twenty-first century*. London: Frank Cass.
- Petrocik, J.R. (1996). Issue ownership in presidential elections, With a 1980 Case Study. *American Journal of Political Science* 40(3), 825-850.
- Petrocik, J.R., Benoit, W.L. & Hansen, G.J. (2002). Issue ownership and presidential campaigning, 1952-2000." *Political Science Quarterly* 118(4), 599-626.
- Ray, J.J. (1983). Racial attitudes and the contact hypothesis. *Journal of Social Psychology* 119(1), 3-10.
- Rössler, P. (1997). *Agenda-setting. Theoretische Annahmen und empirische Evidenzen einer Medienwirkungshypothese*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Selb, P. (2003). *Agenda-setting Prozesse im Wahlkampf*. Bern: Haupt-Verlag.
- Sniderman, P.M., Hagendoorn, L. & Prior, M. (2004). Predispositional factors and situational triggers: Exclusionary reactions to immigrant minorities. *American Political Science Review*, 98(1), 35-49
- Van der Brug, W. (2003). How the LPF fuelled discontent: Empirical tests of explanations of LPF support. *Acta Politica* 38(1), 86-109.
- Van der Brug, W. & Fennema, M. (2003). Protest or mainstream? How the European anti-immigrant parties developed into two separate groups by 1999. *European Journal of Political Research* 42(1), 55-76.
- Van der Brug, W., Fennema, M. & Tillie, J. (2000). Anti-immigrant parties in Europe: Ideological or protest vote? *European Journal of Political Research* 37(1), 77-102.
- Vliegthart, R. & Boomgaarden, H. (2005). Trends and events. On the relationship between the real

world and news about immigration and integration in Dutch newspapers 1990-2002. Paper gepresenteerd op het Politicologenetmaal, Antwerpen, 19-20 mei.

Walgrave, S. & De Swert, K. (2004). The making of the (issues of the) Vlaams Blok: The media and the success of the Belgian extreme-right Party. *Political Communication* 21(4), 479-500.

Noten

* Rens Vliegthart is promovendus, bij de afdeling Sociaal-Culturele Wetenschappen, Faculteit Sociale Wetenschappen, Vrije Universiteit Amsterdam.

Hajo Boomgaarden is promovendus bij de Amsterdam School of Communications Research (ASCoR), Universiteit van Amsterdam

¹ Dit artikel is een bewerking van 'Berichterstattung über Zuwanderung und Ausländerintegration und das Erstarken ausländerfeindlicher Parteien in den Niederlanden, 1990-2002'. Verschenen in *Medien Tenor Forschungsbericht* 149 (2005).

² De formele procedure is als volgt. Allereerst zijn uit Lexis-Nexis artikelen geselecteerd met behulp van het zoekcommando (discrim! OR (haat w/5 aanzet) OR inburgering! OR (scholing or (cursus! or les! or onderwijs) w/10 (immi! or alloch! or asiel! or buiten!)) OR taalcur! or taalles! or taalonderw! OR gezinsherenig! schijnhuw! or nephuw! OR uithuw! OR immig! OR alloch! OR multicult! OR (verpaup! AND (buurt! or wijk!)) OR moslim! OR islam! OR asiel! OR uitgeproc! OR verblijfs! OR (grondwet w/10 artikel 7) OR importbruid OR (bruid! AND buitenland) OR (inkomenseis w/20 trouw!) OR pluriform! OR asielzoeker! or vluchteling! or (generaal pardon) OR pardonregeling OR (minister and verdonk) OR ael).

Vervolgens zijn voor aan immigratie en integratie gerelateerde onderwerpen meer specifieke zoekcommando's geformuleerd (precieze informatie is bij de auteurs opvraagbaar). Van al deze onderwerpen is de mate van aanwezigheid per krantenartikel vastgesteld middels de volgende formule:

$$p(\text{onderwerp}) \propto \sum_{a \in \text{artikelen}} \text{Score}(\text{onderwerp} | a) \cdot p(a) = \sum_{a \in \text{artikelen}} \log(8f_{\text{kop}}(\text{onderwerp}, a) + 2f_{\text{artikel}}(\text{onderwerp}, a)) \cdot \text{circ}(a) \cdot fp$$

waarbij de 'aanwezigheidsscore' van een onderwerp, geoperationaliseerd door het voorkomen van een combinaties van zoektermen, in een artikel afhankelijk is van het voorkomen van het issue in de kop of in de rest van het artikel (log-lineair, waarbij de eerste verschijning in de kop drie keer zwaarder telt dan in het artikel), van de oplagecijfer van de krant waarin het artikel verschijnt ($\text{circ}(a)$) en de plaats van het artikel in de krant (fp , score 2 voor de voorpagina en score 1 voor een andere pagina). De scores per onderwerp worden vervolgens geaggregeerd naar maand-niveau en bij elkaar opgeteld.

³ In een aantal gevallen is ook een omgekeerde causaliteit denkbaar. Zo kunnen opinie-peilingen ook de media-berichtgeving beïnvloeden en is de vraag in hoeverre de media-berichtgeving een mediërende variabele is tussen sociaal-economische ontwikkelingen en steun voor anti-immigrantenpartijen ook zeer relevant (zie hiervoor ook Vliegthart & Boomgaarden, 2005). Omdat wij hier geïnteresseerd zijn in het *onafhankelijke* effect van media-berichtgeving worden deze andere causale relaties hier buiten beschouwing gelaten.

⁴ De Dickey-Fuller-test, welke gebruikt kan worden, geeft aan dat het nemen van alleen een logaritme reeds zorgt voor stationariteit. Bij verdere analyse blijkt dan echter dat de autoregressieve term bijna 1.0 is. Dit duidt op een unit-root en dus non-stationariteit, waarbij differentiëren raadzaam is (Enders, 2002).

⁵ De uitkomsten van deze analyse is op aanvraag beschikbaar bij de auteurs.
